

דבר שאינו מתכוון

דבר שאינו מתכוון פירושו מעשה שהאדם העושה אינו מתכוון לה, אלא שהיא נעשית מאליה ע"י מעשה היתר שהאדם עושה, יש הבדלים בין איסורי שבת לשאר איסורים ובין פסיק רישא לפסיק רישא ניחא ליה וכדו' וע"ז נעמוד בהמשך.

החולקים בדבר שאינו מתכוון הם ר"י ור"ש, במסכת ביצה נאמר במשנה: "עגלה של קטן טמאה מדיס היא ונטלת בשבת, ואינה נגררת ע"ג כלים, ר"י אומר כל הכלין אין נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת, ר' יהודה אומר במשנה שאסור לגרור דבר ע"ג קרקע כשעושה חריץ ואע"פ שאינו מתכוון מפני שזה לפי שיטת ר' יהודה שדבר שאינו מתכוון אסור לעומת ר"י סובר ר"ש: "ר"ש אומר גורר אדם מיטה, כסא וספסל ובלבד שלא יתכוון לעשות חריץ". ז"א, ר"ש מתיר דבר שאינו מתכוון לעומת ר"י שאוסר.

ממבט ראשון נראה שמחלוקתם היא שר"י סובר שלא הולכים בתר הכוונה, ומכיוון שתוך כדי מלאכת ההיתר עושה מלאכה אסורה - לכן אסור, ולעומתו סובר ר"ש שהולכים בתר הכוונה - ומכיוון שאינו מתכוון - יהיה מותר.

כפי שאנו רואים נחלקו כאן ר"י ור"ש לענין מלאכת שבת, נדון קודם בענין זה במסכת שבת דף ק"י ע"ב תוס' ד"ה ת"ל: "...כר"ש דשרי הילינו משום דבעינן מלאכת מחשבת...". "אי"כ רואים אנו שאפשר להסביר את מחלוקת ר"י ור"ש כך: במלאכת שבת אסורה רק מלאכת מחשבת, דבר זה למדנו ממלאכת המשכן שנאמר בו: מלאכת מחשבת, ואז סובר ר"ש שבאינו מתכוון לעשות את המלאכה אין זו מלאכת מחשבת, ואילו לר"י אעפ"כ יהיה אסור.

ואולם יש מחלוקת בדעתו של ר"י, התוס' בשבת דף מ"א ע"ב: "... לכך נראה... ולא אסר ליה ר"י דבר שאינו מתכוון אלא מדרבנן", ז"א יש הבדל גדול אם ר"י אוסר דבר שאינו מתכוון מדאורייתא או מדרבנן, תוס' סובר שלר"י דבר שאינו מתכוון מותר מן התורה ורק מדרבנן אסור. נ"מ לענין מזיקים וכדברי ר"ש במסכת שבת דף קכ"א ע"ב צ"ה: "דילמא לפי תומו... לא יעמוד עליו ויהרגהו להביא, אלא כשהוא הולך לתומו, ונחש או עקרב לפניו, אין צריך להישמט ממנו, אלא דורכו והולך, ואם מת בדריכתו ימות, הואיל ולא נתכוון, דדבר שאין מתכוון לר"י מדרבנן היא ולענין מזיקין לא גזור". וכן אומר שם רש"י לענין רוק בד"ה: "רוק דורסו לפי תומו... שאין מתכוון למרח ולאשווי גומות דאע"ג דממילא ממרח הוא, כי לא מכוון שרי משום מאיסותא". כלומר לדעת רש"י, סובר ר"י שדבר שאינו מתכוון אסור מדרבנן, ובמקום מזיקין או מאיסותא לא גזור.

לעומת רש"י ותוס' הנ"ל, יש ראשונים הסוברים שלר"י דבר שאינו מתכוון אסור מדאורייתא, הגמ' במסכת שבת קל"ג ע"א אמר מר בשר אע"פ שיש שם בהרת ימול, דברי ר' יאשיהו הא למה לי קרא דבר שאין מתכוון הוא ודבר שאין מתכוון מותר - אמר אביי לא נצרכה אלא לר"י דאמר דבר שאין מתכוון אסור.

אומר הרשב"א: כאן במקום: "ומהכא אומר הרשב"א שאם התורה צריכה להתיר לי מילה אע"פ שיש בהרת, מכאן שההו"א לר"י שאסור, כי דבר שאינו מתכוון אסור דאורייתא, והתורה באה להתיר זאת, כלומר אינו מתכוון לר"י אסור מדאורייתא. וכן כותב המאירי בפירושו למסכת שבת דף צ"ה ע"א: "... ואם הם סוברים כר"י הרי לר"י כל דבר שאינו מתכוון אסור מן התורה ממה שאמרו למטה (קל"ג) בשר אע"פ שיש שם בהרת יקוץ והקשה ל"ל קרא ותירץ לא נצרכה אלא לר"י דאמר דבר שאין מתכוון אסור, ומאחר שהוצרך הכתוב להתיר ודאי איסור תורה הוא..." , רואים אנו שהמאירי כמו הרשב"א, סובר דלר"י דבר שאינו מתכוון אסור דאורייתא.

בהמשך דבריו מביא המאירי דעה כדעתם של רש"י ותוס' הנ"ל: "ותרצו חכמי הדורות שלפנינו שהם סוברים כר"י דלא אמר ר"י שדבר שאינו מתכוון איסור תורה - אלא בשאר איסורין, אבל בשבת אינו אסור אלא מדברי סופרים שמלאכת מחשבת אסרה תורה"

א"כ מצאנו מחלוקת ראשונים: האם ר"י אוסר דבר שאינו מתכוון מדאורייתא או דרבנן? במלאכות שבת דאורייתא יכולים אנו לראות ישום מחלוקת ר"י ור"ש, כאן לגבי מיחם שפנה ממנו מים המובא במסכת שבת דף מ"א ע"א ע"ב לר"י: אין ליתן מים מרובים לתוך המיחם אע"פ שאינו מתכוון אלא להפריש את המים, כיון שע"י"ז הוא מצרף את המיחם וכדברי רש"י שם: "... שכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן, מחזקים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפין. וזו מלאכה דאורייתא. ואילו לרש"י מותר - כי אינו מתכוון ודבר שאינו מתכוון מותר.

נבדוק עתה את מחלוקת ר"י ור"ש בדבר שאינו מתכוון לגבי מלאכות דרבנן, האם גם אז יאסור ר"י דבר שאינו מתכוון או שמא במלאכות דרבנן יתיר ר"י דבר שאינו מתכוון. נאמר במסכת יומא דף ל"ד ע"ב: "תניא א"ר יהודה עששיות של ברזל היו מחממין מערב יוה"כ ומטילין לתוך צונן כדי שתפיג צינתן והלא מצרף... ואמר אביי לר"י דאמר שאין מתכוון אסור הני מילי בכל התורה כולה, אבל הכא צרוף דרבנן הוא", כך היא גרסת רש"י. רש"י מפרש שבצירוף דרבנן לא אסר ר"י כשאינו מתכוון כיון שאפילו אי היה מתכוון ליכא איסור דאורייתא, כי לא מכוון לא גזור ביה רבנן - אפילו בכל המדינה (ולא רק במקדש).

ואין להקשות מפרק כירה דף מ"א ע"ב: "ממיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ור"י היא דאמר דבר שאין מתכוון אסור" - כי שם המיחם הוא כלי וצרופו הוא גמר מלאכתו - וזה דאורייתא, אך כאן ביומא, עשיות אינם כלים - אלא עומדים לעשות מהם כלים, וממילא צירופם זה דרבנן. יוצא א"כ לדעת רש"י שבמלאכות דרבנן ר"י אינו אוסר, אך יש לחלק בענין זה, כותב המשנה למלך בהלכות שבת פ"א ח"ג: "... ודע אף למאן דאית ליה דר"י אוסר דבר שאינו מתכוון שהוא דוקא באיסור תורה, אבל באיסורין דרבנן גם ר"י מודה דשרי, באינו מתכוון, לא כל איסורין דרבנן שוין לענין זה, דדוקא באיסורין דרבנן דאין איסורין הללו מן התורה בשום מקום, אז הוא דאמרינן באינו מכוון, שרי אף לר"י, אך באיסורין דרבנן דבמקום אחר איסור זה כדמותו אסור מן התורה. אם שבמקום זה אינו אסור כי אם מדרבנן מכל מקום אך כשאינו מכוון אסור, לר"י, משום דכל דתקון כעין דאורייתא תקון".

כלומר שהמלאכה היא כעין דאורייתא (אע"פ שהיא דרבנן) ר"י יאסור כי כל דתקון רבנן בעין דאורייתא תקון. לעומת רש"י הנ"ל (שר"י אינו אוסר במלאכות דרבנן) יש ראשונים החולקים וסוברים שר"י אוסר גם במלאכות דרבנן.

כך הוא תוס' ביומא דף ל"ד ע"ב, תוס' מקשה שם על הרש"י הנ"ל ממסכת שבת פרק כירה דף ל"ו ע"ב: "כל היכא דכי קא מכוון איכא איסורא דאורייתא כי לא מכוון גזר ר"ש, וכל היכא כי קא מכוון ליכא איסורא דאורייתא, כי לא מכוון לא גזר". כגון גורר מיטה וספסל דהוי חורש כלאחר יד. כפי הנחה זו שר"ש אינו מתיר כ"א באיסורין דרבנן, חייבים לומר שר"י החולק עליו אוסר אפילו באיסורין דרבנן ולכן גורס שם תוס' בניגוד לרש"י: "אין שבות במקדש".

מוסיף המשנה למלך בהלכות שבת פ"א ה"ג: "... ואע"פ דלפי האמת לא קיימא ההיא סוגיא אלא דר"ש מתיר אף באיסורי תורה... ומ"מ נקט פלוגתיהו באיסור דרבנן להודיעך דר"י אוסר אפילו באיסורי דרבנן, הכלל העולה מסוגיא זו: דר"ש מתיר אפילו באיסור תורה, ור"י אוסר אפילו באיסור דרבנן, כלומר בנדון זה סובר המשנה למלך כדעתו של תוס' בניגוד לרש"י. אך מוסיף שם המשנה למלך: "... ודע דאף למ"ד כר"י דאוסר הוא אף באיסורין דרבנן, מ"מ היכא דאיכא מצוה שרי כיון דאיכא תרתין דהיינו דליכא איסור תורה. וגם אינו מתכוון וכ"כ התוס' בפרק קמא דכתובות דף ה' ופר"ג דבכורות דף כ"ד כתבו דיש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה".

הבאנו א"כ דעות ראשונים לגבי השאלה האם ר"י האוסר דבר שאינו מתכוון אסור גם במלאכות דרבנן או לא.

גם בשאר איסורים (שאינם ממלאכות שבת) חלוקים ר"י ור"ש בדבר שאינו מתכוון, אומנם יש ראשונים החולקים בדעת ר"י לפי השיטה שאינו מתכוון אסור מדרבנן, אז בשאר איסורים יהיה אסור דאורייתא, וכן לדעת הסוברים שר"י מתיר מלאכות דרבנן בשבת כשאינו מתכוון, כך יהיה גם בשאר איסורים ולסוברים שר"י אסור בשבת מלאכות דרבנן, ר"ש שיאסור בשאר איסורים (אז א"צ מלאכת מחשבת). בנקודה זאת של שאר איסורים לא נרחיב את הדיבור, רק יש לזכור שר"י ור"ש חלוקים הן באיסורי שבת והן בשאר איסורים.

נדון עתה לגבי מחלוקת ר"י ור"ש במקרה ואפשר לעשות את המעשה בדרך אחרת ולא לעבור על האיסור, ובמקרה שאי אפשר לעשות את המעשה בדרך אחרת.

במסכת פסחים דף כ"ה ע"ב נאמר בגמ': "... כי פליגי באפשר ולא קא מכוון... אביי כר"ש רבא אמר... אבל היכא דאפשר לא... איכא דאמרי כי פליגי... כי פליגי אליבא דר"י דאוסר, אך מתכוון באין מתכוון לקולא לא אמר. (ועיי"ש בגמ').

כלומר רואים אנו שיש אמוראים הסוברים שאף ר"ש אינו מתיר דבר שאינו מתכוון אלא בלא אפשר וגם לא מכוון כלומר שאינו יכול להמנע מן המעשה, כגון הנושא כסאות גדולים בשבת ואינו יכול להרימם, מפאת כובדם הרב, ולכן גוררם, וכדומה כל דבר שאינו יכול לעשותו כדרכו אלא בטורת גדול מתיר ר"ש, אך באפשר לעשות בדרך אחרת לא יתיר ר"ש ואילו ר"י יאסור אף בלא אפשר. ויש אמוראים אחרים הסוברים שר"י ור"ש נחלקו רק כשאפשר לו להימנע מן המעשה כגון בכסאות קטנים שיכול להרימם, במקום לגוררם, ר"ש מתיר מכיון שאינו מתכוון. ור"י אוסר אך אם א"א לו להימנע מן המעשה, ואינו מתכוון, יהיה מותר אף לר"י.

לפי אותם האמוראים הסוברים שר"י מתיר כשא"א לו להימנע מן המעשה וגם אינו מכוון, ואוסר כשאפשר לו להימנע ואינו מתכוון, נחלקו באחד הלשונות הנ"ל, המובאת בגמ' אביי ורבא בדעת ר"י בלא אפשר ומכוון, אביי סובר: כיון שר"י אינו מחשיב את הכוונה ומקפיד רק על האפשרות ואי האפשרות, לכן כשא"א לו להימנע מן המעשה - מותר אפילו אם מתכוון, כגון שצריך לעבור ליד ע"ז ואין דרך אחרת - מותר אף אם מתכוון ליהנות מריח הקטורת, ולר"ש שמקפיד על הכוונה באינו מתכוון מתיר אפילו אם אפשר - לכן אם מתכוון אסור אפילו בלא אפשר, ורבא סובר שלא מכוון ואפשר אסור לדברי הכל שאף ר"י מחשיב את הכוונה, אלא שאינו מתיר משום כך כשאינו מתכוון, כל שיכול להמנע מן המעשה, כי הוא משווה אינו מתכוון למתכוון לחומרא, אבל אינו משווה מתכוון לאינו מתכוון לקולא.

יש עוד ציונים לגבי דעתו זו של אביי שר"י לא מחשיב את הכוונה, התוס' רי"ד למסכת פסחים מהדורא תליתאה דף כ"ה ע"ב כותב:

"אבני כר"י - פי' אבני סכר דכל היכא דלא אפשר אע"ג דמיכוון שרי כגון: בגרירת מיטה וספסל, כיוון דלא אפשר בהגבהה אלא בגרירה, א"כ כל כוונתו אינו גורר אלא כדי לישב עליהן ואע"פ שמכוון לעשות חריץ... הנאת החריץ בע"כ ומאליה היא באה - והילכך היא מותרת, אך אם היה אפשר בהגבהה... היה אוסר כיוון דאפשר בהגבהה וכן כשעובר ליד ע"ז..."

כלומר שלפי אבני ר"י לא מחשיב את הכוונה רק כשמתכוון להאסור כגון בע"ז להריח, אלא כדי לעשות צרכיו - ואין לו דרך אחרת ובדרך מתכוון להריח ריח קטורת אז לר"י יהיה מותר - שזה כהנאה הבאה לאדם בע"כ.

הפני יהושע על מסכת פסחים שם: גם לאבני אין ר"י מתיר במכוון ולא אפשר אלא כשאינו עושה שום מעשה בגופו, וכל ההנאה באה לו בשב ואל תעשה כמו בע"ז, שבא לא לשם הריח וההנאה באה מאליה, אך לעשות מעשה בגופו אין ר"י מתיר במתכוון אפילו כשא"א לו לעשות בדרך היתר אלא ע"י טורח גדול, וזה לשון הפני יהושע: ... בכה"ג דליכא מעשה אלא שבא מאיליו... כגון מיטה וספסל שע"י מעשיו נעשה החריץ... (ועי"ש).

נדון עתה במקרה של פסיק רישיה שבודאי יעשה האסור - מה תהא דעתו של ר"ש שמתיר באינו מכוון וכן מה תהא דעתו של ר"י לפי הסוברים שר"י אוסר אינו מכוון בשבת מדרבנן, כי אינו מלאכת מחשבת, האם בפסיק רישיה יתחייב חטאת כי עושה המלאכה למלאכת מחשבת או לא. פוסק הרמב"ם בהלכות שבת פ"א ה"ו: "... אבל עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה, שודאי תעשה בשביל אותו מעשה, אע"פ שלא נתכוון לה - חייב, כשהדבר ידוע שא"א שלא תעשה אותה מלאכה כיצד הרי שצריך לראש עוף לצחק בו הקטן וחתך ראשו בשבת... חייב שהדבר ידוע שא"א שיחתוך ראש החי ויחיה..."

כלומר אסור פסיק רישיה הוא מן התורה ויהיה חייב על מעשה כזה חטאת, לכן גם אליבא דר"ש הסובר דבר שאינו מכוון מותר, זה דווקא במקום שיתכן שעשה האיסור ויתכן שלא יעשה, אך אם בודאי יעשה האיסור ע"י עשית הדבר המותר, יודה ר"ש שאסור. כך נאמר במסכת שבת דף ע"ה ע"א: "... מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות... ", וכן בשבת קי"א ע"ב: "... מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות... ", וכותב הר"ח בפירושו במסכת שבת קי"א ע"ב: "מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות כל היכא דעביד מידעם בשבת שאפשר שיבוא לידי איסור ולא מכוון להיא איסורא, שרי למיעבד ההיא עבידתא ולא גזרינן ליה גזרה שלא יבוא לידי אותו איסור כגון: גורר מיטה וספסל שאפשר גם לגוררם ברפיון בלא לעשות חריץ... אבל כגון: האומר כוונת לחתוך ראש זה העוף לאכילה לכלב ואין כוונתו עד שימיתו... בכגון זה מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות", וכן אומר הר"ח בפירושו בדף קל"ג ע"א: "... מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות

פ' כי ר"ש מודה בדבר שהוא ברור כגון אדם החותך ראש אדם ואומר שאין כוונתו להמית אלא להוציא את ממונו שאין שומעין אותו, אלא דנין אותו דין כל הורג נפש כך כל דבר שמתברר ממעשיו לאותה מלאכה, אין אומרים שלא היתה כוונתו לכך...".

כלומר ניתן להסביר את ענין פסיק רישא ולא ימות או בתורת דין במלאכת שבת, שבדאי יעשה האיסור ע"י הדבר המותר או לא בתורת הדין במלאכת שבת אלא בתורת דוגמא לדבר הברור שיעשה, כך כל דבר שמתברר שתעשה אותה מלאכה אין אומרים שלא היתה כוונתו לכך. בכל מקרה ר"ש המתיר דבר שאינו מכוון, יאסור במקרה של פסיק רישיה ולא ימות, לעיל הבאנו את דעתו של התוס' בשבת מ"א ע"ב ד"ה מיחם, הסובר שלר"י אין אסור דבר שאינו מכוון אלא מדרבנן. בהמשך דבריו מקשה התוס' מהמקרה שנתכוון לכבות העליונות והוערו התחתונות, ששמע משם (מזה שת"ק מחייב חטאת - כר"י). שדבר שאינו מכוון אסור לר"י בשבת מן התורה? ומשיב תוס': "... ל"ל דהתם הוי פסיק רישיה שא"א לכבות כלל העליונות בלי שיובערו התחתונות וחייב מלאכת מחשבת (ור"ש יפטור בכ"ז מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה), כלומר אף לר"י האוסר דבר שאינו מכוון אף בלא פסיק רישיה יהיה לפי תוס' הסובר שר"י אוסר באינו מכוון רק מדרבנן (כי צריך מלאכת מחשבת) הומר בפסיק רישיה שאז יתחייב חטאת כי פסיק רישיה עושה את הדבר למלאכת מחשבת, בנוגע לפסיק רישיה ולא ימות כותב המגיד משנה בהלכות שבת פ"ב ה"ב על דברי הרמב"ם שם: "... ומדברי רבינו שכתב הכל תלוי בכוונתו נראה שכל שאין מתכוון אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב מפני שכשהוא מתכוון הוא יעשה מלאכה וכשאינו מתכוון אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי... פטור שכל שהוא מפני תיקון כלי... וכן כותב ה"לחם משנה" שם בה"א. כלומה שחייב פסיק רישיה קיים רק כאשר המלאכה נעשית גם בלא כוונתו, אך אם כשהוא מתכוון הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוון אין בו מלאכה כלל- יהיה פטור, כגון המכבה גחלת של מתכת ולא נתכוון לצרף שהגחלת מצד עצמה אינה כלי כלל אלא אם הוא מתכוון לצרף - הוא עושה אותה לכלי אך בלא כוונתו אין הצירוף מועיל כלל לגחלת.

וכן גם בשאר איסורים שאינם מלאכות בשבת, כפסיק רישיה יהא אסור כגון איסור לחתוך בהרת שעל בשרו אפילו שאינו מכוון לטהרו אלא לצורך אחר שהרי זה פסיק רישיה ולא ימות (כך כותב רש"י בדף קל"ג ע"א במקרה של בהרת... מודה ר"ש...). בענין פסיק רישיה יתכן שלגבי אותו אדם העושה את המלאכה הוי פסיק רישיה, אך אדם אחר יוכל לעשות המלאכה בלא איסור, במקרה כזה מסתכלים על האדם העושה את המלאכה, אע"פ שאנשים אחרים יתכן ויעשו את המלאכה בלא האיסור. כך כותב הריב"ש בתשובותיו סימן שצ"ד שמאריך בדבר ומביא ראיות לכך.

עתה נדון במקרה של פסיק רישיה ולא ניחא ליה-כלומר שלא נהנה מן הדבר, כותב הרא"ש על מסכת שבת פ"ג בד"ה ת"ר... פי' בערוך דמאחר שאינו נהנה כלל ביפוי הקרקע של חברו שרי לכתחילה ואע"ג דהוי פסיק רישיה... שאין נהנין בדבר מותרין לכתחילה ואפילו איסור דרבנן ליכא וכן מובאים דברי הערוך האלה ברמב"ן, כלומר מוצאים אנו ראשונים הסוברים שאין פסיק רישיה אסור לר"ש, אלא כשנוח לו ונהנה מדבר האסור כגון חותך ראש החי כדי להוציא ממנו דם לצורך משהו, שהרי מתכוון להמיתו - ונהנה מהורדת הראש אך פסיק רישיה שאינו נהנה ממנו מותר לכתחילה, בין במלאכת שבת ובין בשאר איסורין כי זה נחשב לדבר שאינו מתכוון, לעומת הראשונים הנ"ל יש ראשונים החולקים וסוברים ישאף פסיק רישיה ולא ניחא ליה אסור לר"ש. בהמשך דברי הרא"ש הנ"ל מובאת הדעה השניה; "אבל לענין איסור אפילו לר"ש אסור מלכתחילה מדרבנן אע"פ שאינו נהנה" הרא"ש בדבריו מביא הרבה סתירות לכל הוכחותיו של הערוך, א"כ מוצאים אנו מחלוקת ראשונים האם לר"ש יהיה פסיק רישיה ולא ניחא ליה מותר או אסור.

רש"י במסכת שבת דף ע"ה ע"א בד"ה טפיל אומר אף יותר מזה: "וכי מודה ר"ש במידי דלא אכפת ליה אי מיתרמי, ומיהו איכווני לא מיכוון", כלומר שבפסיק רישיה ולא ניחא ליה יסבור ר"ש שאסור - ואף יתחייב חטאת על כך, יש דעה נוספת לגבי פסיק רישיה שלא נהנה מן האסור, אלא ההיפך שקשה עליו הדבר, ואינו רוצה בו, יהיה מותר אף לכתחילה וכשלא נח לו לא קשה לו - יהיה אסור מדרבנן.

נעמוד לסיום על ההלכה במחלוקת בין ר"י לר"ש: ההלכה היא כר"ש שדבר שאינו מתכוון בשבת מותר, וכן הלכתא כר"ש גם בשאר איסורים (רואים זאת מהרמב"ם הלכות כלאים פ"י ה"ט"ז) (הפוסק כר"ש), אולם יש הסוברים שרק בשבת ההלכה כר"ש אך בשאר איסורים - דבר שאינו מכיון יהא אסור, כי בשבת מלאכת מחשבת אסרו - משא"כ בשאר איסורים, דעה זו מובאת בתוס' במסכת שבת ק"י ע"כ ד"ה תלמוד בשם השאילתות, ר"י עצמו בתוך התוס' חולק על דעה זו וסובר שהלכתא כר"ש גם בשאר איסורים, הר"ן מביא שתי דעות אלו שבתוס' ומוכיח במפורש שההלכה כר"ש בכל איסורים.

מהר"ף במסכת פסחים כ"ה ע"ב מוכח שהלכה כר"ש אפילו כשאפשר לו להימנע, וגם אז יהיה מותר בין במלאכות שבת - כגון בגרירת מיטה ובין בשאר איסורים כגון לעבור ל"ד ע"ז - כשאינו מכוון להנות מריח הקטורת וכבר בארנו לעיל שאע"פ שהלכה כר"ש - מודה בפסיק רישיה ולא ימות. (והבאנו לעיל החלוקים לגבי פסיק רישיה).

(ב) הפעולה היא פעולה שלילית בלבד - מטרתו לסלק מיד את המצב הלא רצוי, יש להעיר שלכאורה קשה על הגדרה זו מהוצאת המת לקוברו שפוטר ר"ש. משם נראה או שתנאי ראשון מספיק (עיין רש"י חגיגה ד"ה שאינה) או שבהוצאה צריכים צורך המוציא ואינו מספיק פעולה אי שלילית ואז הוי כשיטת רש"י (עיין רש"י שבת ע"ג ד"ה מתקן) וצ"ע. לפי"ז במפיס מורסא לעשות לה פה, אמת שקיים תנאי ראשון, אולם מטרת עשילת פה אינה לגמרי סילוק מידי של הכאב הנוכחי (כמו מפיס מורסא להוציא ממנה ליחה שבאמת פטור לר"ש) אלא הוא גם תיקון למשך הזמן ולכן נחשב מעין פעולה חיובית דחייב. עם כל זה נשאר קשה קושיית התוס' מקורע יריעה שנפל בה דרנא על-מנת לתפור "דברצונו לא היה נופל בה וכאן פעולת הקריעה בא לסלק מיד את המצב הלא רצוי וא"כ נתקיים ב' התנאים ולמה הגמ' (שבת ע"ח) חייבה? ליישב את רש"י צריכים לומר כעין שכתבו התוס' (ל"א ד"ה וסותר) לגבי מלאכת סותר - שלמרות שמהותה מלשאצ"ג, מכיוון שכך נעשה במשכן חייב אף לר"ש וה"ה למלאכת קורע. (ענין קושיית התוס' מתופר בגד קרוע "דברצונו שלא היה קרוע") תירוץ זה מספיק.

עוד יש להקשות על הגדרת רש"י מחופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה שהגמ' בשבת (ע"ג) קוראת לזה מלשאצ"ג והרי אין כאן פעולת סילוק מצב לא רצוי. אע"כ קיים ב' סוגי מלשאצ"ג:

(א) פעולה שהתכוין לה אבל היא שלילית - מה שדברנו עד עכשיו (ועוד דוגמאות לזה - כחס על השמן, כיבוי גחלת ברה"ר וצידת נחש שלא ישכנו).

(ב) פעולה שלא התכוין לה אבל הוי פסיק רישיה (דלא ניחא ליה) (כגון חופר גומא הנ"ל וכן החותה גמלים להתחמם והובערו מאליהן שהגמ' בכריתות ב': קוראת לזה מלשאצ"ג). ראייה שזו שיטת רש"י מפירושו בגמ' בחגיגה (ו' ד"ה מלאכה) שמוסביר טעם הפטור של החופר גומא דאינו צריך אלא לעפרה. במונחים על חוסר כוונה ואינו מזכיר "ברצונו לא באה לו". גם לפי ר"י קיים סוג זה של מלשאצ"ג עיין בתוס' ביומא ל"ד ד"ה הנל מילי.

מכל זה ברור שלפי רש"י הוצאת מת כדי לסלק את הריח יהיה מלשאצ"ג שהרי נתקיים ב' התנאים:

(א) ברצונו שלא היה מת (או שלא היה מסריח).
(ב) מטרת פעולת ההוצאה היא אך ורק לסלק את המצב הלא רצוי. כדאי לציין כאן שגם הרמב"ם מחשיב את פעולה זו למשלצ"ג שכן מנה פעולה דומה - הוצאת קוץ שעלול להזיק ברה"ר - בגדר מלשאצ"ג (עיין שבת א', ז'). נמצא קשה גם לרש"י גם לר"י גם לאלו שסוברים כמותם מדברי הגמ' שהבאנו לעיל הדנים בריח רע.

על הברייתא בדף צ': "המוציא ריח רע כל שהוא (חייב) - מפרש רש"י: "ריח רע שמעשנין בהן חולין ותינוקות כגון חלטית להבריח

משום אקרויבי בישולא אם כבר נתבשל התבשיל כמאב"ד פעולתו
בהגסה לא תועיל עוד למעשה הבישול ולכן אינו חייב עליו וכעין
דברים אלו מביא הרא"ש בפרק כירה. וגם רואים מדבריו שאין בזה
איסור כלל ומותר לגמרי, אבל להגיס ממש בקדירה שעדיין לא הגיע
למאב"ד יהיה זה איסור מן התורה של בישול, דהואיל והוא ממחר את
בישולה של הקדירה חייב.

ודין זה שמגיס בקדירה הוא אב מלאכה רואים גם ברש"י ביצה
ל"ד על הגמ', תניא אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד
שופת את הקדירה ואחד מביא את המים ואחד נותן בתוכו תבלין ואחד
מגיס כולן חייבים ומפרש רש"י ד"ה כולן חייבין ומגיס משום מבשל
שאף הוא אב מלאכה.

ושמעתי מרן הרב ש"ך שליט"א שבזה אפשר להביא ראיה למה
שחוקר הריטב"א במ"ב דשבועות האם קרויבי בישולא הוא חייב מדאורייתא
או דרבנן. ומדמים דין של קרויבי בישול בעכו"ם כגון הניח ישראל
בשר ע"ג גחלים ובא עכו"ם והפך בה מותר, ומדובר כגון שמתחילה
היה בשיל בשעתים והשתא מבשל בשעה אחד. וסובר שאפשר משום בישולי
עכו"ם דרבנן הקילו אבל לגבי הלכות שבת כמו בעבודה החמירו או לא
ולכאורה מרש"י בביצה יש לנו ראיה מפורשת שאקרויבי בישול ע"י
הגסתו הוא אב מלאכה וחייבים עליה מן התורה. ועיין בצפנת פענח
על הרמב"ם פ"ט משבת הל' ד' שלדידו אין ראיה.

הרמב"ם פ"ג הלכות שבת הלכה י"א מביא דין הגסה בזה הלשון:
"אסור להכניס מגרפה לקדירה בשבת והיא על האש להוציא ממנה בשבת
מפני שמגיס בה וזה מצרכי הבישול הוא נמצא כמבשל בשבת.

ומביא המגיד משנה שם שהרמב"ם למד דין זה מגמ' שבת דף י"ח:
וניחוש דילמא מגיס, וכתב עוד ונראה לי שאין דברי רבינו אמורים
במבושל כל צרכו דהתם ודאי אפילו מחזירין ע"ג האש ומבשלין פטור
אבל בשאינו מבושל כ"צ, צריך לחוש לדבריו ובכסף משנה מביא בשם
הרמ"ך וצ"ע לפרושו והלא מגיס ומקרב בישולו אי"כ האיך מותר לסמוך
קדירה חליטא אפילו לא גרף לד"ה ואמאי לא גזרו דלמא מגיס וצ"ע.

לכאורה רואים שכל המפרשים לומדים בדברי הרמב"ם כפירוש
הרשב"א שהחוב בהגסה הוא משום מקרב בישולו ולכן לומדים שפה
מדובר בדבר שלא היה מבושל כ"צ. אבל מה שצ"ע בביאור הרמב"ם בדרך
זו היא שיטתו הידועה של הרמב"ם שיש בישול אחר מדרגת מאכל בן
דודסאי: שיטה זו אנחנו רואים בכמה מקומות ברמב"ם פ"ג ח' כשמדובר
על שהייה מביא כיצד תבשיל שלא בשל כ"צ או תבשיל שבישל כ"צ וכל
זמן שמצטמק הוא יפה לו אין משהין אותו ע"ג האש בשיבת אע"פ שהניח
מבעוד יום שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בישולו או כדי לצמקו, ואם
סובר הרמב"ם כשיטת הרשב"א היה הרמב"ם צריך לכתוב כיצד מאכל שלא
נתבשל כמאב"ד (כמו שבאמת מביא ההגהות מימוניות במקום) אלא